

Når forskning blir politikkenes fortsettelse med andre midler

Om historiefagets rasjonale og en talende metafor

Terje Tvedt

Professor ved Institutt for geografi, Universitetet i Bergen

Dr.philos. 1993

terje.tvedt@uib.no

I forbindelse med den omfattende diskusjonen om *Det internasjonale gjennombruddet* pågår det også en kamp både om fortolkningen av nyere norsk historie og om hvordan historiefaget skal defineres og begrunnes.

Historisk tidsskrift alene har publisert tre debattartikler om boken. I 3/2019 viste jeg hvordan Helge Pharos artikkel brøt med den vitenskapelige diskusjonens grunnleggende ideal om innlevelse, besinnelse og balanse. Ved å sammenholde hans påstander om boken og dens forfatter med hva som står i den, og hva jeg har gjort, ble det tydelig at Pharos tekst først og fremst bør leses som et forsvarsskrift for hans egen offisiøse fortelling om bistand og fredsarbeid som en politikk som vokste organisk frem innenfor en nasjonal ramme og ble skapt i forlengelsen av Norges humanitære tradisjon og verdier.

I denne artikkelen vil jeg diskutere Hallvard Tjelmelands innlegg. Av plasshensyn er jeg nødt til å begrense meg til det. Pharos innlegg om boken i dette nummeret bringer ikke noe nytt, bortsett fra at han gjentar noe av min kritikk mot sin egen fortelling, men som om det er hans egen. Tjelmelands tekst er derimot interessant også av en annen grunn. Den kan nemlig utnyttes som en uvanlig tydelig kilde for å belyse en urovekkende utvikling innen deler av historiefaget: Forskningen underkastes ikke-faglige kriterier, og blir i praksis redusert til politikkenes fortsettelse med andre midler.

Retusjert historie og ekskommunikasjon

Allerede den første setningen i Tjelmelands tekst anskueliggjør hans syn både på virkeligheten og vitenskapen. Den handler om resepsjonshistorien til *Det internasjonale gjennombruddet*. Han skriver at boka har skapt stor debatt, og «*særleg etter (min kursiv) at Norsk hamskifte av Jostein Gripsrud kom ut hausten 2018*». Men realiteten er, som alle lett kan sjekke:¹ Det

1. Alle lesere kan selv sjekke debattens innhold siden Global.no har samlet referanser og lenker til det meste av debatter, anmeldelser, podcaster etc. om *Det internasjonale gjennombruddet* på én side, se <https://global.no/nyheter/aktuelt-tema/debatten-om-terje-tvedts-bok-det-internasjonale-gjennombruddet->.

var rundt tre ganger så mange innlegg og anmeldelser i norske medier før høsten 2018 enn etter, det var ca. 25 offentlige møter land og strand rundt før høsten 2018 og bare ett møte etter,² det var et eget TV-program og et titalls podcaster og strømminger før og én etter. Ved å hevde at det var mer debatt etter enn før høsten 2018, visker Tjelmeland rett og slett ut av historien det aller meste av hva som har vært en usedvanlig langvarig og mangslungen offentlig samtale om en fagbok om norsk samtidshistorie.

Fra første setning opererer altså Tjelmeland med sin egen virkelighet. Å begrense debatten i tid til etter høsten 2018 er en forutsetning for å kunne formulere hva som er premisset for artikkelen og ment som en drepende kritikk av meg: «Tvedt har praktisk talt aldri kommentert empiriske innvendingar mot boka, han har plassert seg i ein overposisjon og avviser kritikken ut frå posisjonen kritikarane står i [...]» Det sentrale her er ikke meningsløse nyord som «overposisjon» (sic!), og merkelige vitenskapssosiologiske oppfatninger om at kritikerne «står i posisjoner» (sic!). Det interessante er at Tjelmeland insisterer på å skape et bilde av meg som en forsker som ikke vil diskutere bokens konkrete innhold, til tross for at det store antall artikler, debatter, podcaster og strømmede arrangementer viser at virkeligheten er stikk motsatt.³ Jeg har drøftet bokens empiri og analyser med alle typer folk i alle mulige partier og posisjoner, som historikere, antropologer, statsvitere, økonomer, sosiologer, medievitere, diplomater, biskoper, ministre, statsminister, partiledere, direktører, journalister og med faktasjekkere i Faktisk.no.⁴

Jeg antar at leseren er enig med meg i at vi her står overfor et fenomen som krever en forklaring: For hva er det som skjer når en professor i historie kan hevde at jeg ikke har diskutert bokens empiri, til tross for at utvetydige fakta som er lett tilgjengelige for alle, dokumenterer at hans «funn» ikke har noe med virkeligheten å gjøre?

For å kunne besvare dette spørsmålet velger jeg «godtroenhetens hermeneutikk» fremfor mistankens. Jeg kjenner ikke Tjelmeland, så jeg har ikke noe grunnlag for å påstå at han bevisst manipulerer og snakker usant (selv om han uten forbehold hevder at jeg gjør det). Derfor er det mer fruktbart å analysere hans tekst med utgangspunkt i antakelsen om at han skriver i god tro.⁵

Da har vi altså å gjøre med en professor som sammenfatter bokens mottakelse og debatten om den på en måte som er helt uten rot i virkeligheten, men med en beskrivelse han

-
2. Det eneste større møtet om boken etter høsten 2018 har vært «Tvedt møter sine kritikere», Litteraturhuset, Oslo, 11.12.2018. Mitt forlag inviterte alle som hadde kritisert boken. Tjelmeland og tre andre deltok.
 3. Det er lettere ironisk, men forteller samtidig mye om perspektivers makt når både Pharo og Tjelmeland prøver å score billige moraliserende poeng ved å fremstille meg som en fordomsfull, arrogant historiker, fordi jeg ikke vil diskutere med ikke-historikere. Realiteten er jo at jeg knapt har gjort annet i de to årene siden boken kom ut, og – for øvrig – i tiårene før det!
 4. Til de navnene Tjelmeland har valgt ut: Jeg har diskutert Sindre Bangstads kritikk i *Dagbladet* (2.1.2017), Muhammed Abdis kritikk på møte arrangert av Leger uten Grenser 19.4.2018 om boken (andre deltakere var Kristin Clemet, Morten Rostrup og Geir Ramnefjell), og kommentert Jostein Gripsrud i kronikk i *VG* (19.10.2018) og i *Khrono* (16.10.2018). Både Universitetet i Bergen og Minerva har prøvd å organisere møter om boken hvor Gripsrud og jeg er blitt invitert. Jeg har sagt ja. Gripsrud har sagt nei. Alle disse faktaene ser Tjelmeland glatt helt bort fra, akkurat som han fjerner fra historien at jeg har deltatt på nesten 30 møter hvor bokens empiri er diskutert. I tillegg har jeg – som første og eneste historiker i Norge – fått bokens empiri sjekket av Faktisk.no, til og med tre ganger (se <https://global.no/nyheter/aktuelt-tema/debatten-om-terje-tvedts-bok-det-internasjonale-gjennombruddet> og bl.a. <https://www.aftenposten.no/kultur/i/116lnj/professor-terje-tvedt-gaar-hardt-ut-mot-faktiskno> samt mitt Facebook-innlegg 19.2.2018, Faktisk.no tar faktisk feil, <https://www.facebook.com/terje.tvedt.90/posts/590830344605066>. Jeg har også stilt opp på Ole Torps angrepsintervju på NRK1, <https://tv.nrk.no/serie/torp/2018/NNFA52021418>.
 5. Både i *Det internasjonale gjennombruddet* og i mine arbeider om norske politikeres forståelse av krigen i Libya har jeg understreket fruktbareheten av hva som kan kalles en «godtroenhetens hermeneutikk» som et bevisst motstykke til «mistankens hermeneutikk», i Norge ofte assosiert med Jens Arup Seip. I historieforskningen vil begge disse tilnærmingene være nyttige, avhengig av problemstilling og analytisk opplegg.

like fullt må tro er sann, eller som han mener er så nødvendig at sannhetskriteriet må vike. Boken Tjelmeland avviser, er jo en bok han mener målbærer så mange gale meninger og analyser at jeg med den, som han skriver, har brutt «kontrakten med vitenskapssystemet». Fra hans ståsted må han altså se på sin debattartikkel i HT som en endelig ekskommunikasjon av meg fra historikerlauget.⁶ Hvordan kan en professor i historie ende opp i denne selverklærte posisjonen som disiplinens småpave, basert på et premiss om at en kollega ikke vil diskutere en boks empiri, når den samme kollegaen nesten ikke har gjort annet i to og et halvt år?

Denne artikkelen vil av plasshensyn begrense seg til fire områder der Tjelmeland hevder at jeg tar helt feil empirisk. Parallelt, og med grunnlag i denne gjennomgangen, vil jeg belyse hvilke ideer om historieforskningens rasjonale hans tekst tydeliggjør.

Om faglighet kontra politisk agenda

På et overordnet plan er bokens spørsmål: Hva skjedde i den perioden av internasjonaliseringen av Norge, da Norge som stat først startet med bistand i den ikke-europeiske verden, og da Norge ikke lenge etter fikk sin første organiserte innvandring fra det «globale sør», talende nok fra Pakistan som akkurat på det tidspunktet var landet Norge ga mest bistand? Og, hvordan og i hvilken grad var det sånn at Norges arbeid for utvikling, fred og menneskerettigheter globalt skapte verdensbilder, selvbilder, institusjonell arkitektur og internasjonale relasjoner som også påvirket håndteringen av den uventede og raske tilflyttingen fra de samme områdene til Norge? Hvordan håndterte det politiske lederskapet og norsk offentlighet plutselig å bli «de andres» rettleder i utvikling og fred globalt, og etter hvert, og samtidig, lede utviklingen av et flerkulturelt Norge? I boken begrunner jeg også tydelig de valgte kildekategoriene og la stor vekt på at de skulle være offentlige og lett tilgjengelige av hensyn til maksimal intersubjektiv etterprøvbarehet.

Alle historiestudenter har forhåpentligvis lært at valg av spørsmål er «det hellige» øyeblikket for historikere. Det er problemstillingen som bestemmer hele forskningsprosessen, dens metode, avgrensinger og så videre.

Tjelmeland opererer imidlertid innenfor et helt annet univers. Ikke én gang diskuterer og vurderer han min boks spørsmål, analytiske opplegg, fruktbarhet og eksplisitte kildevalg. Tjelmeland hevder heller at jeg «jukser» med empirien, fordi jeg ikke skriver mer om EØS-innvandringen. Han ser altså ganske enkelt bort fra de spørsmålene boken søker å besvare, som altså dreier seg om forholdet mellom internasjonal bistand og immigrasjon til Norge fra de samme områdene der Norge har drevet bistand og fredsmekling. En liten detalj i Tjelmelands tekst avdekker hvor overmannet han er av holdningen om at forskning egentlig skal være den «rette» politikkers tjener. Nærmest triumferende refererer han til hva han mener er en avsløring: «Det er altså mottaket av innvandrere fra den tredje verda som er den egentlige innvandringen i Tvedt si bok [...]». Det detektiv Tjelmeland kunne grave frem som slue motiv, er imidlertid ikke annet enn det boken uttrykkelig handler om!

Særlig talende for hans syn på historisk forskning blir det når han beskriver mitt valg av fokus som uttrykk for en moralsk skavank; det avspeiler at jeg på et eller annet vis er mer for-

6. Sett i sammenheng med den selvoppnevnte portvokter Helge Pharos forslag om at jeg ikke burde få skrive en bok om norsk internasjonaliseringshistorie i globaliseringens tidsalder, med den begrunnelse at jeg ikke var kompetent nok på norsk bistandshistorie eller globalhistorie, representerer disse to innleggene i *Historisk tidsskrift* urovekkende trekk ved toneangivende miljøer i norsk historieforskning. I replikken i dette nummeret gjentar bare Pharo noen av sine gamle poenger, samtidig som han er enig i min analyse av USAs rolle for norsk bistandshistorie, nå beskrevet som om Pharo alltid har ment dette.

domsfull overfor folk fra «sør». Og i tråd med hans vurdering av verdien av en vitenskapelig begrunnelse: Han nøyer seg ikke med å mene at det er en empirisk feil at jeg ikke skriver mer om EØS-innvandringen – det er en bevisst manipulasjon, og når jeg så nevner den for å få frem hele bildet, ja, så er det også manipulasjon. Å nevne eller ikke nevne EØS i en bok som handler om noe annet, er omdefinert til en moralsk lakmestest. I stedet for å drøfte analytisk hensiktsmessighet utdeler Tjelmeland politisk-moralske karakteristikk.

Norge – et usedvanlig homogent land kulturelt og religiøst, og med rask innvandring

Tjelmeland avviser totalt bokens påvisning av at Norge sammenlignet med resten av verden var et svært homogent land etnisk og kulturelt, og at befolkningen raskt endret karakter under det internasjonale gjennombruddet, blant annet som resultat av innvandring fra bistandssystemets «det globale sør». I boken står det: «I 1960-årene, ved begynnelsen av det internasjonale gjennombruddet, var Norge et av de tynnest befolkede og aller mest etnisk og kulturelt homogene landene i verden.» Og videre: Det var «mer ensartet enn under det nasjonale gjennombruddet på 1800-tallet, da svenske rallarer, danskættede embetsmenn og europeiske eksperter var med på å modernisere Norge», og: «I 1963 var under 0,1 prosent av befolkningen på vel 3,5 millioner født i Afrika, Asia eller Sør-Amerika, og svært mange av dem var barn av misjonærer og sjøfolk.»

Jeg skriver videre at i 2016, etter bare 50 år, var Norge blitt et av de aller mest etnisk sammensatte landene i Europa, hadde en av de raskest økende befolkningene i verden mellom 1995 og 2016 (ifølge *CIA Factbook* relativt sett nesten dobbelt så stor som Sveriges og nesten tre ganger så stor som Danmarks), og, viktigst i min sammenheng, i 2016 bodde det «265 721 personer med asiatisk og 114 305 med afrikansk bakgrunn i Norge». Disse gruppene hadde økt fra 0 til rundt 8 prosent av befolkningen i løpet av det internasjonale gjennombruddet. Om man er interessert i å forstå endringer Norge gjennomgikk i løpet av internasjonaliseringsprosessene fra 1960-tallet av, og hvilke helt nye utfordringer det politiske lederskapet sto overfor, vil dette være interessante tall.

Tjelmeland er imidlertid overhodet ikke opptatt av dette, eller av at min bok er den første historieboken som studerer denne endringen basert på slike faktiske demografiske og kulturelle endringer. Han bryr seg heller ikke med å prøve å dokumentere at noe av denne informasjonen er empirisk feil. Det som trigger Tjelmelands aversjon mot boken, er nemlig nettopp at den bringer frem og sammenstiller slike opplysninger om faktiske forhold; det er på dette grunnlaget han fordømmer analysen som «alarmistisk». Talende nok viser han i stedet til hva han mener jeg har oversett, og bruker det som argument for at boken er uten «empirisk grunnlag»: Norge var flerkulturelt allerede på 1960-tallet! Og på 1950-tallet! Han viser at det var mange samer, kvener og finner som bodde her. Dette er imidlertid irrelevante opplysninger i bokens perspektiv.⁷ Jeg vil foreslå at Tjelmeland, om han ikke i årevis vil studere virkelig og typisk etnisk mangfold rundt om i verden, i Nilvassdraget for eksempel, kan bruke i det minste noen dager på å lese *CIA Factbook*, en lett tilgjengelig kilde over

7. Tjelmelands politisk-moraliserende kritikk prøver også å gjøre et poeng av at jeg overser samene, at jeg slik diskriminerer dem, så å si. Saken er at den første artikkelen jeg overhodet skrev i norsk presse, var en artikkel som analyserte Knut Hamsuns *Markens Grøde*, og som distanserte seg fra etablert kritikertradisjon, som hadde oversett Hamsuns stereotypiske beskrivelser av den samiske befolkningen. Jeg var for øvrig på samme tid også ansvarlig, i samarbeid med de sultestreikende samene i teltet sitt foran Stortinget i 1979, for at deres kamp mot Altautbyggingen skulle få støtte blant ungdom i Oslo.

lands etniske sammensetning over mange år. Da vil han raskt forstå at noen kvener og samer ikke falsifiserer min beskrivelse av Norges særtrekk i et globalt perspektiv, eller omfanget av og den historiske betydningen til den raske innvandringen fra utviklingsland.

Hvor går historiefaget når en professor kan avvise og kalle en korrekt, deskriptiv beskrivelse av en endring som har funnet sted, som alle er enige om at har funnet sted, og som mange også synes er positiv, for «alarmistisk» og uten «empirisk grunnlag»? Og hva skjer når en professor hever sin lanse som selvoppnevnt ridder av den empiriske forskningen, og leverer hva han mener er en absolutt drepende påpeking av min boks generelle mangel på holdbar empiri, og skriver at det kom «nærare 13 000 flyktninger fra Balkan på 1990-talet, ikkje 20 000, som Tvedt hevdar på side 227»? Kilden til denne opplysningen er den boken om innvandringshistorie han selv var med å skrive. I virkelighetens verden er imidlertid tallet litt mer enn 20 000, gjengitt et utall ganger av SSB og pressen.⁸ Min bok er alarmistisk, mens den bringer frem rette tall; hans analyse er korrekt, mens den bringer frem gale tall.

Poenget i denne sammenheng er selvsagt ikke Tjelmelands meninger, eller at han fremmer dem som politiker, men at han som historiker så tydelig avviser beskrivelser av faktiske forhold og forskning på bestemte temaer av rent politiske hensyn. Det vi står overfor, er altså en forsker som gjør det tydelig ikke bare hvordan han er overmannet av sitt politisk-faglige perspektiv, men som må være så innelukket i det at han blir ute av stand til å ta til seg informasjon som rokker ved tidligere synspunkter, mens han avviser empiri som feil, ikke fordi den er feil, men fordi den utfordrer hans politiske synspunkter.

Multikulturalisme som statsbyggingsideologi

Ved eksplisitt å sammenligne statsbyggingsideologi over tid, viser *Det internasjonale gjennombruddet* hvordan nasjonsbyggingsideologien som dominerte under det nasjonale gjennombruddet på 1800-tallet og fremover, fra 1970-tallet av ble programmatisk erstattet av en multikulturell statsbyggingsideologi. Målet for statens politikk var nå å fremme et samfunnsideal med en verdinøytral stat mellom det som i offentlige meldinger fra slutten av 1970-tallet ble kalt «majoritetsbefolkning» (av 1800-tallets statsbyggere kalt «nordmenn») og «minoriteter». Alle kulturer og religioner skulle i prinsippet likestilles og ha samme verdi og få støtte av staten i samsvar med dette. De som kom hit, skulle selv velge hvor mye de ville integreres, og «majoritetsbefolkningen» måtte lære seg å tilpasse seg de «fremmedkulturelle» (se sidene 135–151 for sitater og gjennomgang av offentlig dokumenttekst). Sett i sammenheng med det «nasjonale spørsmålet» lange historie på det europeiske kontinentet, var dette i norsk sammenheng en virkelig nydannelse. Jeg understrekte samtidig at det var en multikulturalisme *light*, fordi den virket sammen med universalismens dominans i Norge – det vil si forestillingen om at alle ville bli som oss uansett, bare de fikk litt tid på seg. Boken satte seg ikke som mål å analysere i hvilken grad målet i praksis var realisert, men begrenset seg eksplisitt til å studere hvordan det politiske lederskapet tenkte seg statens rolle i det som var blitt et flerkulturelt samfunn.

Tjelmeland på sin side mener at hele analysen er irrelevant, fordi, hevder han, det finnes ikke multikulturalisme i Norge. Hans konklusjon er for så vidt logisk innenfor hans fortolkningshorisont: Han definerer jo multikulturalisme som en politikk hvor «parallelsamfunn»

8. Se f.eks. Norge kan bruke glemt lov for å hjelpe Syria-flyktninger, *Aftenposten*, 10.5.2015, og SSBs statistikk over flyktninger fra Balkan fra 2001. De opererer med tallet 22 683, se <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/flyktninger/aar/2003-06-26>.

er målet. Han bryter her radikalt med hvordan begrepet er blitt brukt internasjonalt og i offentlige sammenhenger i Norge. Definisjonen er da også svært lite fruktbar, fordi den gir en garanti for ikke å finne multikulturalisme i noe land. For å tydeliggjøre: Definisjonens funksjon er som å si at fotball er et spill med 25 spillere på banen, og så konkludere med at det ikke spilles fotball i Norge. Ved å definere multikulturalisme som en form for ekstremisme der målet er parallellsamfunn, gjør han det enkelt for seg selv: Politikken har ikke har vært å «leggja opp til parallellsamfunn», ergo finnes det heller ikke multikulturalisme i Norge.⁹ Med dette Erasmus-grepet oppheves fire tiår med offentlig debatt om multikulturalisme og statlig verdinøytralitet som norm og mål, og erkjennelsen av et klart brudd i landets statsbyggingsideologi ofres på den imaginære kontinuitetens alter.

Dette er også i tråd med bindet av innvandringshistorien Tjelmeland har bidratt til, og som dekker perioden 1940–2000. Det var ikke interessert i spørsmålet om statsbyggingsideologi under press fra nye globaliseringsprosesser. Registeret har 28 oppslagsord under «Ideologi-strømninger», men ikke ett om multikulturalisme. Bindet overså altså både en uhyre viktig internasjonal ideologisk strømning og bruddet i statsbyggingsideologi som fant sted i Norge. Eksistensen av en multikulturalistisk strategi passet ikke inn i politiske fortellinger om staten som strukturelt «rasistisk» og «diskriminerende» overfor innvandrere fra «sør», og den truet også Tjelmelands dogme om «den store kontinuiteten» i innvandringen til Norge.¹⁰

Den selverklærte politiker-forskeren finner det imidlertid opportunt, til tross for hans definisjon av flerkulturalitet og multikulturalisme i samme artikkel, å hevde at «fleirkulturaliteten eksisterte både som *politikk* (min kursiv) og sosial realitet lenge før Tvedt hevdar». For å underbygge kontinuitetstesen hevder Tjelmeland nå at flerkulturaliteten som politikk, altså multikulturalisme i annen språkbruk, fantes overfor samene på 1950-tallet! Det var i Norge «fleirkulturalitet» som politikk oppsto, og ikke i Canada, Australia og USA, som alle verdens forskere til nå har ment! Den norske staten med Gerhardsen i spissen førte altså ikke bare en politikk for kulturelt vern av samene, men var globale spydspisser i kampen for multikulturalisme – ifølge Tjelmeland.

Islam og eurabiateorier

Hvordan Tjelmelands akademiske virksomhet er fanget av hans politiske prosjekt avdekkes på nytt når han kritiserer boken for hva han mener er dens analyse av islam. Han mener at jeg avviser at «muslimar kan differensierast» og opererer med «ei essensialistisk forståing av islamsk kultur som noko grunnleggjande uforandra» og så videre.

Det er kjedelig å vise til enda et eksempel, men det er nødvendig, for igjen viser det seg at Tjelmelands syn på forskningen som politikkers fortsettelse med andre midler må gjøre

9. Tjelmeland definerer for øvrig, ser det ut til, nasjonale minoriteter som om det bare dreier seg om samer, kvener og finner. Han bruker det faktum at jeg ikke er enig i en slik definisjon, som et eksempel på hvor lite jeg forstår. Og jeg vedgår: Jeg trodde at da SV, som jeg drøfter i boken, og som Tjelmeland nevner, snakket om «nasjonale minoriteter» på 2000-tallet, så brukte de den internasjonale definisjonen som har vært juridisk førende internasjonalt siden 1992, og som selvsagt dekker alle mulige språklige minoriteter og ikke bare de «hvite» minoritetene. Se UNHCR, <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Minorities/Pages/internationallaw.aspx>.

10. Tjelmeland skriver at jeg ikke nevner innvandringsstoppen fordi «det passar ikkje med Tvedt sine tesar». For det første diskuterer jeg den (s. 113–117 og 122–127). For det andre viser jeg til den som et eksempel på den norske statens strenge linje på 1970-tallet. For det tredje formulerer jeg ingen «teser». Det er derimot Tjelmeland som formulerer mine «teser» og slik skaper stråmenn for hans politiserte kritikk. Og til sist: Tjelmeland skriver at jeg jukser, fordi han mener at eksistensen av en streng asylpolitikk er et bevis på at det ikke fantes multikulturalisme. Mitt poeng er snarere at empirien viser at det er fullt ut mulig for to slike politikker å sameksistere, og at nettopp det er en av studiens interessante funn.

ham ute av stand til å forstå boken som en historisk studie av gjennombruddet i internasjonaliseringen av Norge. Den er verken «for» eller «mot» islam, som om dét overhodet kan være en historikers spørsmål. Den har en rent historisk problemstilling: Hvordan møtte norsk offentlighet islam i de årene da den helt overraskende også ble en norsk religion? Jeg undersøker det på en original, men samtidig systematisk måte ved å studere fire «møtepunkter»: Rushdie-saken og drapsforsøket på Nygaard, karikaturstriden, Kirkens dialogpolitikk overfor islam og hvordan sentrale presseorganer tolket forbindelsen mellom terrorisme gjort i islams navn og islam.

Boken handler altså ikke om islam som religion, men om det norske politiske lederskaps tenkemåter og politikk.¹¹ I den sammenhengen viser jeg nettopp til at islam er en mangfoldig religion, jeg skriver om Kairo-erklæringen, om at ulike islamske stater fremmer sin «islam» for å vinne tilhengere i Europa, om islamisme som en av mange retninger i islam – men som ledd i en kontrasterende metode som fikk frem den særnorske stereotypien av islam: en tradisjonell religion befolket av uhyre lett krenkede individer representert av konservative imamer og Islamsk Råd. I stedet hevder Tjelmeland i sitt politiserte univers av fiender og venner at jeg ideologisk legger meg «tett opp til dei høgreradikale eurabiadystopiane» fordi jeg nevner det historiske faktum at det også finnes muslimske ekstremister og imperialister. Innenfor en slik tenkning om historieforskningen vil historiefaget ikke lenger ha noen nyttig, frigjørende eller rasjonell funksjon i samfunnet. Hvis det blir slik at det å nevne et faktum en annen historiker ikke liker, fører til at man blir assosiert med det ideologisk, er forskningen død.

Menneskerettigheter uten historie

Sentralt for å forstå både norsk bistands- og asyl- og integreringspolitikk er rollen menneskerettighetspolitikken har spilt i norsk samtidshistorie. Plassen her er selvsagt for kort til å gå inn på dette store spørsmålet i noen dybde. Men kort: Boken dokumenterer hvordan menneskerettighetstenkningen fikk betydning både for bistandspolitikk, utenrikspolitikken, asylpolitikken, tenkningen om kulturelle og religiøse forskjeller, om islamismen, og dermed om integrering.

Tjelmeland avviser imidlertid selve spørsmålet om hvordan menneskerettighetstenkningen ble dominerende i løpet av 1990-tallet som en del av USAs og Vestens globale og vellykkede strategi og etter hvert også mer og mer sentral i Norge. Det er like uinteressant nå som da han skrev sin innvandringshistorie. Der er ikke «menneskerettigheter» nevnt én eneste gang som oppslagsord. Tjelmeland ser bort ifra min empiri og alle de norske historikernes verker jeg viser til som belegg for hvordan menneskerettighetenes posisjon i norsk politikk og samfunnsdiskurs endret seg radikalt. Han avviser at det har vært noen slik endring overhodet; han har nemlig funnet ett sitat fra Einar Gerhardsen på sameradioen fra 1958, der Gerhardsen nevner menneskerettighetene.

På dette selvbekreftende politiske grunnlaget mener Tjelmeland at han har avvist betydningen av menneskerettighetenes historie, og ikke minst min periodebetegnelse. I hans verden har altså heller ikke menneskerettighetspolitikken noen egentlig internasjonal og dermed nasjonal historie. Han gjengir hva jeg skriver om menneskerettighetene slik at jeg ikke kjenner igjen min egen bok, og slår så fast at poengene mine mangler empiri og kilde-

11. Jeg har i andre sammenhenger skrevet relativt omfattende om mangfoldet og utviklingen av islam, om det Tjelmeland mener jeg ikke forstår, men som han selv aldri har forsket på eller skrevet om. Se <https://tvedt.w.uib.no/>.

henvisninger! La meg da vise til *Det internasjonale gjennombruddet*, s. 67–77, og for dem som er interessert i flere kildehenvisninger, se min bok for Makt- og demokratiutredningen, s. 261–280, et eget kapittel i *Bilder av «de andre»* (1990), *Verdensbilder og selvbilder* (2002) og *Angels of Mercy or Development Diplomats* (1998).

Om forskning på «midtbanen»

Tjelmelands kritikk foregir å være metodologisk, men er egentlig et politisk-ideologisk angrep på en bok som er opptatt av helt andre spørsmål og analytiske grep enn hva han innenfor sitt politiserte forskningsunivers kan forstå. Han skriver at min bok er preget av den «høgt oppdrivne alarmismen». Den er, sier han, «alarmistisk» når det gjelder innvandring, når den refererer til faktiske endringer i befolkningens sammensetning. Han beklager at boken ikke forteller noen «suksesshistorier» om innvandring, som om den skal være full av «elendighetshistorier». Boken har ikke noen slike historier, for den handler rett og slett ikke om «hvordan integreringen har gått», slik Tjelmeland hevder. Han avviser boken indirekte som etnonasjonalistisk og uten «empirisk grunnlag» fordi jeg hevder at Norge var et helt usedvanlig homogent land på begynnelsen av 1960-tallet. Han skriver at jeg er på leting etter en norsk *Leitkultur*, mens mitt eksplisitte spørsmål dreier seg om hvordan det norske politiske lederskapet har tenkt omkring *Leitkultur*. Han påstår at boken er fordomsfull, essensialistisk overfor muslimer, enda boken aldri diskuterer islam som sådan, men det norske politiske lederskapets politikk overfor politisk islam og islamisme. Han fordømmer forfatteren fordi han legger seg «tett opp til dei høgreradikale eurabiadystopiane», mens boken kun refererer det selvsagte faktum at det finnes muslimer som ønsker å universalisere sin universalistiske religion.

Tjelmeland avslutter likevel med å hevde at han ikke har noen politisk agenda. Han prøver å overbevise leseren om at artikkelen «er ikkje skriven for å ta avstand frå synspunkta som blir lagt fram i Tvedt si bok». Realiteten er at han ikke dokumenterer ett eneste eksempel på empiriske feil i boken, men likevel går så langt at han konkluderer med at den er så uten empirisk grunnlag at den ikke engang kan være med på å fremme en «opplyst debatt om norsk bistands- og innvandringshistorie og norsk fleirkulturalitet». Det som kan forklare denne åpenbare selvmotsigelsen i Tjelmelands tekst, er hans overbevisning om at forskningens rolle først og fremst er å bygge opp om bestemte politiske fortolkninger av virkeligheten. Innenfor et slikt perspektiv blir det derfor logisk at Tjelmeland og andre som deler hans syn, gitt at de oppfatter seg selv som et slags rasjonalitetens og medmenneskelighetens senter, ofte plasserer seg på hva de kaller «midtbanen i innvandringsdebatten».

Tjelmeland har gjentatte ganger gitt sin støtte til denne metaforen, og synes åpenbart den uttrykker klokskap og pragmatisme. Men ideen om den ideelle «midtbanen» er katastrofal om man er opptatt av historie som forskning. Ikke bare er det et helt subjektivt begrep, siden det i de fleste sammenhenger vil være stor uenighet om hvor midtbanen befinner seg. Dessuten er det politikere som manøvrerer mellom samtidens oppfatninger som bør tenke opportunistisk på denne måten, og ikke forskere som søker uavhengighet og sannhet. Historikere skal verken plassere seg i forsvar eller angrep, eller på ytterkanten, for vår oppgave er å stille spørsmål og forfølge dem uansett hvor på «banen» det bringer oss.

Hele metaforen er ikke bare meningsløs, men innsnevrende og bør være vitenskapsverdenen fremmed. For hva er «midtbanen» i forståelsen av andre verdenskrig, den industrielle revolusjonen eller Kjølefreden? Metaforen avspeiler en bestemt politisert idé om hva historien og forskningen skal være, fremmet av personer som, om metaforen skal ha noen mening for dem, må mene at nettopp de besitter en overlegen innsikt og moral som gir akkurat dem

legitimitet til å definere hvor midtbanen er. Den må imidlertid avvises om historie som fag – som noe annet enn reproduksjon av dominerende forestillinger og fortellinger – skal ha noen fremtid. Midtbanen som det ideelle ståsted er en oppskrift på forskning som organisert konvensjonalisme.

Det overordnede problemet med Tjelmelands tilnærming er imidlertid at hans snevre nasjonale perspektiv og politisk-ideologiske agenda gjør at han blir ute av stand til å fortolke betydningen av at Norge er blitt en del av nye globale relasjoner og systemer som blant annet bistandssystemet, menneskerettighetssystemet og migrasjonssystemet.

Min bok er et forsøk på å rekonstruere noen av disse internasjonaliseringssystemene ved å fokusere på hva jeg kaller «Det internasjonale gjennombruddet», og ved å foreslå noen begreper for å gripe det særegne ved disse utviklingstrekkene, som «det humanitær-politiske kompleks», tankefigurer som den «kosmopolitiske narsissist» og nye maktformer som «det nasjonale godhetsregimet», «elitesirkulasjon» og «stedfortredermakt». Alle slike forsøk på mer presist å fange inn endringsprosesser må selvsagt diskuteres og kritiseres. Men med Tjelmelands idealer om hva forskning skal være, vil det vise seg at han snart vil bli stående alene igjen på stasjonen og vente på signaler som bekrefter at han er på rett spor, mens toget raser forbi i en samtid han ikke kan forstå.